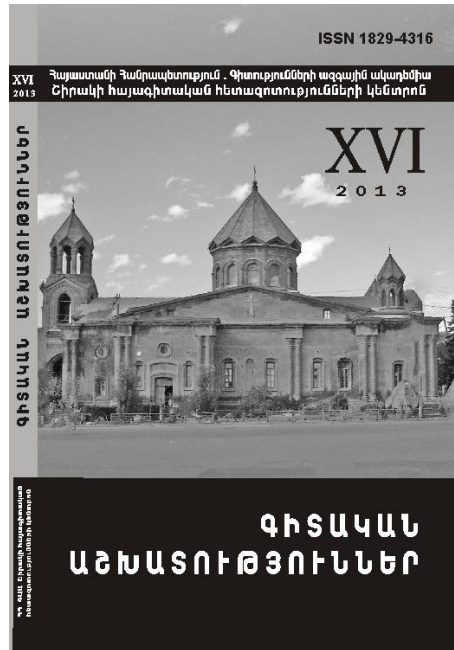

«Գիտական աշխատություններ»
 /ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական
 հետազոտությունների կենտրոն; խմբ.
 Ս.Հայրապետյան, -Եր.: 2013, հատոր
 XVI, -194 էջ:

Լույս տեսավ ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ» ժողովածուի XVI հատորը՝ 12,5 տպագրական մամուլ ծավալով, պրոֆ. Ս.Հայրապետյանի ընդհանուր խմբագրությամբ:

Հայագիտության և առավելապես շիրակագիտության տարբեր խնդիրներ են արծարծված հատորի 24 հոդվածներում, հրապարակումներում ու հաղորդումներում: Արդեն ձևավորված ավանդույթի համաձայն՝ աշխատությունները շոշափում են ինչպես հայոց հնագույն շրջանի պատմության ու մշակույթի, այնպես էլ արդի շրջանի կարևոր հարցեր՝ ինքնատիպ մեկնաբանություններով ու լուծումներով:

Ինչպես ցույց են տվել Մեծ Սեպասարի մ.թ.ա. XXVIII-XXVI դդ. վերաբերող նորահայտ պեղածո նյութերը, այստեղ գործածվել են անոթի ձև ունեցող, նստուկի շրջանաձև բացվածքով կամ առանց նստուկի պաշտամունքային օջախների տարբերակներ՝ շարժական օջախ-գոհարաններ, որոնց գործառույթը, ըստ հնագետ Լ.Եզանյանի, եղել է կրակին դնելով որոշակի ծեսեր իրականացնելը, գոհաբերություն և հեղում կատարելը, անուշահոտություն ծխելը: Հայ-շումերական փոխառնչությունների մի հետաքրքիր դրվագին է նվիրված Ս.Պետրոսյանի «Մասիսը և Արտավազդի առասպելը» հոդվածը: Մասյաց վիհի մասին առասպելում կենտրոնական տեղ է զբաղեցրել Արտաշեսի որդի Արտավազդի կերպարը: Առասպելի հնագույն բառերի արմատների իմաստային տարբերակների ստուգաբանության հիման վրա հոդվածագիրը բխեցրել է շումերական և հայկական պանթեոնի աստվածությունների անունների և նրանց բնութագրող հոմանիշների ընդհանրականությունը: Հնագետ Բ.Ավագյանի «Էրիախի երկրի կրոնը» հոդվածում Վանի թագավորության պետական կրոնը, որը ամփոփում էր ուրարտական տերության մեջ մտած տարբեր ցեղերի ու ժողովուրդների կարևոր աստվածների ու աստվածուհիների պաշտամունքը և համարվում էր Հայկական լեռնաշխարհի բնակչության միաձուլմանը նպաստող հանգամանքներից մեկը, ներկայացված է Շիրակի, մասնավորապես՝ Էրիախի երկրի աստվածների ու քրմաց դասի ներկայացուցիչներին վերաբերող արձանագրությունների համալիր քննությամբ:

Միջնադարյան Հայաստանի նշանավոր հոգևոր կենտրոններից մեկի՝ Հովհաննավանքի նորահայտ վիմագրերի վերծանությանն ու արժեքավորմանն

է նվիրված Ա.Մանուչարյանի հոդվածը: Այստեղ ներկայացված շուրջ 15 վիմագիր արձանագրությունները լրացնում են նախկինում հայտնի 80 նմուշներում մեծանուն իշխանների ու իշխանուհիների, բարձրաստիճան գինվորականության ու հոգևոր գործիչների մասին: Միջնադարին է վերաբերում նաև Ն.Փանոսյանի «Նախիջևանի երկրամասը Պարսկաստանի վարչական բաժանումների համակարգում /16-18-րդ դդ./» հոդվածը, որտեղ աղբյուրագիտական քննության են առնված Մատենադարանի պարսկերեն վավերագրերը: Դրանք վկայում են, որ 16-18-րդ դդ. երկրամասնավելի մեծ տարածք է ունեցել, քան «Աշխարհացոյց»-ում ներկայացված Նախճավան գավառը: Այն ընդգրկել է Մեծ Հայքի Վապուրական նահանգի Նախճավան եւ Գոթն, Մյունիքի Վայոց ձոր, Ճահուկ, Երնջակ և Ծղուկ գավառները: 1790թ., երբ Օրդուբադի շրջանն անջատվել է երկրամասից, Նախիջևանը, լինելով սահմանամերձ երկրամաս, հանձնվել է քենգերլուների քոչվոր ցեղախմբի ավագանու կառավարմանը, սակայն որպես հակակշիռ պահպանել է մելիքական տների իշխանությունը: Ժողովածուում ուրույն տեղ ունեն նաև Շիրակի ու շրջանի պատմության թյունները XIX դարում» /Հ.Հարություն-անդրադարձումները: Նորահայտ արխիվային վավերագրերի հիման վրա գի կիրառումը պարարվեստում» Ա.Հայրապետյանը 1853-1856 թթ. Դրիմի /Վ.Գասպարյան/, «Բուսաբուծության /Արևելյան/ պատերազմը դիտարկել է նոր հարցերի բացահայտման շրջանակում, մասնավորապես, ռազմական գործողություններում արևելահայության ունեցած կարևոր մասնակցության և ռուսական զորքի տարած հաղթանակներում նրա խաղացած դերակատարության վերաբերյալ որպես օրինակ ունենալով Ալեքսանդրապոլի գավառը: 1877-1878թթ. ռուս-թուրքական պատերազմի տարիների Ալեքսանդրապոլի պատմագագազրական ուսումնասիրության կարևոր աղբյուրներից մեկի

պարբերական մամուլի, մասնավորապես «Մշակ» լրագրի տեղեկություններին են անդրադարձել Կ.Բազեյանը և Գ.Աղանյանը: Ժամանակակիցների վկայությամբ՝ խաթարվել էր քաղաքային համայնքի ավանդական հանդարտահոս ընթացքը, և ներմուծվել էին նրա կերպարին անհարիր դրսեկ երևույթներ: Լրագրային հրատարակումներում արձանագրվում և բարձրաձայնվում էին քաղաքում բարքերի անկման մասին: «Ալեքսանդրապոլի գավառի վարչաքաղաքական պատկերը 1918-1921թթ.» հոդվածը /հեղ. Կ.Ալեքսանյան/ բացահայտում է թուրքական բռնակալման շրջանում ՀՀ տեղական ինքնավարության և կենտրոնական իշխանությունների միջև պայթարը իրավասության շրջանակների համար, ինչպես նաև հակասությունները կառավարման մեթոդների վերաբերյալ: Արդի պատմաքաղաքագիտության, մասնավորապես, «Վրաստանի տարածաշրջանային քաղաքականության որոշ հիմնախնդիրներ» են արժարծել Ա.Ակոպովն ու Վ.Մաթևոսյանը: Հատորում պատշաճ ներկայացված է նաև Շիրակի ավանդական մշակույթը. «Կարսի և Ալեքսանդրապոլի աշուղական ավանդույթների փոխառնակցունակում» /Հ.Հարությունյան/, «Հայկական ավանդական տարախիվային վավերագրերի հիման վրա գի կիրառումը պարարվեստում» Ա.Հայրապետյանը 1853-1856 թթ. Դրիմի /Վ.Գասպարյան/, «Բուսաբուծության զարգացման վրա ազդող գործոնները Ալեքսանդրապոլի գավառում XIX դ. վերջին-XX դ. սկզբին» /Ա.Բոյաջյան/, «Շիրակ տեղանունը իբրև Հայության և Հայաստանի խորհրդանիշ» /Ա.Տազևսեան/, «Մատանայի կերպարը հայկական ժողովրդական բուսանունների անվանացանկում» /Զ.Սուջյան/: Գյումրու ժամանակակից գեղանկարչությանն ու անվանի արվեստագետներին են անդրադարձել Լ.Աթանեսյանը /«Ճանապարհ գեղանկարի միջով»/ և Ա.Մարգարյանը /«Գյումրին իբրև առանցքային

թեմա ժամանակակից նկարիչների ստեղծագործություններում»/:

Էթնոհոգեբանությունը հատորում ներկայացված է Կ.Սահակյանի և Ռ.Հովհաննիսյանի «Ապագա զինվորի հոգեկերտվածքի ձևավորումը ազգային գաղափարախոսության համատեքստում» հոդվածում:

«Գիտական աշխատություններ»-ի հատորում տեղ են գտել նաև լեզվաբանական Հ.Զաքյան «Կրկնասեռության ըմբռնումը 17-18-րդ դդ. լատինատիպ քերականություններում», Լ.Խաչատրյան «Քաղաքական խոսույթը և նրա լեզվական միջոցները», Հ.Մատիկյան «Երեխա հասկացությունն անզլալեզու և հայկական ցանկության բանաձևերում /օրինանքներ և անեծքներ/», ինչպես նաև գրականագիտական հրապարակումներ /Ս.Տոնոյան «Քրիստոնեական աշխարհայացքը և բարոյականությունը «Մասնա ծոեր» էպոսում», Մ.Խաչատրյան «Ավ.Բասահայանի «Ուստա Կարո» վեպի լեզվական առանձնահատկությունները», Ս.Տոնոյան, Հ.Դավոյան «Ազգային ինքնության և մշակութային համահարթման հարցերը Ավ.Բասահայանի աֆորիզմներում»/:

Հատորն ավարտվում է «Գիտական լրատու» խորագրի հարուստ տեղեկատվությամբ, ինչպես նաև հատորում հրապարակված նյութերի անգլերեն ամփոփումներով:

2014թ. օգոստոսի 18-24-ը Գյումրիում կազմակերպվեց «Շիրակի պատմամշակութային ժառանգության ուսումնասիրություն» երիտասարդ պատմաբանների հանրապետական ամառային դպրոցը, որը նախաձեռնել էր ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնը: Ոչ ֆորմալ կրթության արդյունավետ այս ձևը նոր գիտելիքներով հարստանալու և ամառային յուրահատուկ հանգիստ կազմակերպելու հիանալի հնարավորություն է ընձեռում:

Դպրոցի բացումը տեղի ունեցավ օգոստոսի 18-ին՝ Գյումրու «Արաքս» հյուրանոցային համալիրի նիստերի սրահում:

Մասնակիցներին Շիրակի մարզի տարբեր գյուղերի և Գյումրու դպրոցների պատմության ուսուցիչներին, ասպիրանտներին ու մագիստրանտներին ողջունեցին դպրոցի աշխատանքների համակարգող Կ.Ալեքսանյանն ու ԳԱԱ ՇՀ կենտրոնի տնօրեն Ս.Հայրապետյանը: Նրանց խոսքում հատուկ կարևորվեցին հայագիտության և հատկապես ՇՀ կենտրոնի վերջին տարիների ձեռքբերումները հայագիտությամբ զբաղվելու հակումներ ունեցող երիտասարդ մասնագետներին հասու դարձնելու, դպրոց և գիտություն կապը հնարավորինս ամրապնդելու խնդիրները:

Արդի կրթական համակարգում ոչ ֆորմալ կրթության տեղին ու դերին անդրադարձավ քաղ. գիտությունների թեկնածու Վ.Մաթևոսյանը:

Օգոստոսի 19-ին դպրոցի աշխատանքները սկսվեցին Հերհերի ձորում երկու բացօթյա դասախոսություններով:

Ա.Հայրապետյանի «Արևմտահայ գաղթականությունը Շիրակում /19-րդ դ. –20-րդ դարասկզբ/» և Կ.Ալեքսանյանի «Ալեքսանդրապոլի գավառը թուրքական ռազմակալման շրջանում» գեկուցումները նվիրված էին Շիրակի պատմության 20-րդ դարի սկզբի այն ողբերգական շրջանին, որի ամենացավալի դրվագներից մեկն առնչվում է հենց այս վայրին: Ջաջուռ գյուղում գտնվող Մինաս Ավետիսյանի տուն-թանգարանում խոսվեց 21-րդ դարասկզբի Գյումրու կերպարվեստի մասին /գեկուցող՝ Լ.Ա.թանեսյան/:

Օգոստոսի 21-ին դպրոցի մասնակիցները ուղևորվեցին մարզի Սպանդարյան գյուղ, որտեղ նախ հնարավորություն ունեցան ծանոթանալու գյուղի պատմական անձնագիրը հանդիսացող ուրարտական ժամանակաշրջանի սեպագիր արձանագրությանը /պատմ. գիտ. դոկտոր Ս.Պետրոսյանի մանրակրկիտ մեկնաբանություններով/, ապա այցելեցին գյուղի Վ.Այվազյանի անվան միջնակարգ դպրոցում գտնվող պատմության թանգարան, ուր պահվում են այդ տարածքում հայտնաբերված հնագիտական և պատմագիտական արժեքավոր նյութեր:

Դպրոցի երրորդ օրը սկսվեց Ազատան գյուղի զինվորական փառքի թանգարանում, որտեղ ծավալվեց զրույց-բանավեճ ազգային գաղափարախոսության համատեքստում ապագա զինվորի հոգեկերտվածքի ձևավորման թեմայի շուրջ: Հանդես եկավ նաև Գ.Այվազյանը՝ «Ալեքսանդրապոլի կրթամշակութային կյանքը 19-րդ դարասկզբին» թեմայով:

Դպրոցի մասնակիցներին հնարավորություն տրվեց մասնակցելու Ազատան գյուղի մերձակայքում գտնվող հնավայ-

րուսումնական այդ օրվա բացօթյա դասախոսություններն անցկացվեցին Հատիճավանք այցելության ընթացքում: Ներկայացվեցին Ս.Պետրոսյանի «Շիրակի հնագույն պատմության հիմնախնդիրներ՝ նոր մեկնաբանությամբ» եւ Ա.Ակոպովի «Հյուսիսային Հայաստանի պատմական հուշարձանների պատկանելության վիճահարույց հիմնահարցեր» գեկուցումները:

Հաջորդ ուսումնական օրն ամբողջությամբ անցկացվեց Գյումրիում՝ Ավ.Բասահայանի տուն-թանգարանում:

Մասնակիցները նախ ծանոթացան Ամփոփվեցին դպրոցի աշխատանքներին Վարպետի ընտանիքի և Գյումրիում բոլոր «Արաքս» հյուրանոցային համալիրի ապրած տարիների թանկարժեք բուսական կյանքի սեղանով: Ամփոփիչ խոսքով մասունքներին, ապա ունկնդրեցին Գ. հանդես եկան Գ.Ալեքսանյանը և Մ.Հայրապետյանի «Արհեստների և տնտեսական զբաղմունքների արդի վիճակը Շիրակում», Ռ.Հովհաննիսյանի «Շիրակի արդի գրական կյանքը» և Հ.Հարությունյանի «Շիրակի ավանդական երաժշտության արդի վիճակը» զեկուցումները:

Դպրոցի եզրափակիչ աշխատանքային օրը սկսվեց Գ.Աղանյանի «Ալեքսանդրապոլի քաղաքային համայնքը և ինքնակառավարումը» զեկուցումով:

Թեև կարճատև, սակայն արդյունավետ աշխատանքի արդյունքում երիտասարդ պատմաբանների ամառային դպրոցը, անշուշտ, ծառայեց իր նպատակին՝ կամրջելով ՇՀՀ կենտրոնի և երիտասարդ մասնագետների ստեղծագործական որոնումները ու բարենպաստ հիմքեր դրեց հետագա համագործակցության համար: Վերջում ՇՀՀ կենտրոնի տնօրեն Մ.Հայրապետյանը բոլոր մասնակիցների հանձնեց դպրոցի աշխատանքներին մասնակցության հավաստագրեր: